

Toda vsako tako razpredanje ob straneh Biografskega leksikona je razmeroma lahko. Težko pa je bilo organizirati to veliko podjetje, pridobiti krog sposobnih sodelavcev, najti pravilno razmerje v obdelavi posameznih osebnosti. Vse to je vodstvo in sodelništvo naše knjige doseglo. Od zvezka do zvezka vidimo, kako se veliko delo izpopolnjuje, raste, razcveta. Upamo, da bo kmalu dograjen naš znanstveni »hram slave«.

A. Slodnjak

Iz sodobnega srbsko-hrvatskega književnega življenja (Misli, portreti in ocene)

2. Glosa ob jugoslovanski književnosti kot enoti.

Beograjska literarna zgodovina in zgodovina sploh se že vsa leta sem trudita najti enotne vidike, pod katerimi se je razvijalo kulturno življenje vseh Jugoslovancev kot enoten, sam v sebi zaključen organizem. Največkrat pa se niti ne iščejo enotni vidiki ter se slovenska literatura samo nesrečno vključi v njihov lit. zgod. sistem. Slej ko prej bo tudi pri nas treba načeti vprašanje o pravi vrednosti takih sintetičnih jugoslovanskih literatur. Pavle Popović je še iskal notranjega razloga za tako enotno traktiranje ter je našel za novejšo dobo dva taka principa, ki sta znak enotne jugoslovanske narodne kulture, namreč jugoslovansko idejo in srbske narodne pesmi, in je vsa razlika samo v pismu (književnost pisana s cirilico in književnost z latinico). Na osnovi te Popovićeve hipoteze je tudi Poljanec napisal prejšnje citirane besede o popolnem zedinjenju naših literatur. Večini pa je že zadosten razlog edinstvenosti dejstvo, da smo vključeni v enoten državni okvir, brez ozira na notranje divergentne sile. Na isti način bi se n. pr. tudi albanska literatura — če bi se Albanija na kakršenkoli način našla v naših mejah — mogla dodati jugosl. knjiž. in sortirati pod internacionalne literarne etikete: realizem, modernizem itd. Mislim celo, da bi se dala prav tako lepo sintetizirati slovensko-španska literatura, samo da bi pri tem nihče ne trdil, da je to ena nacionalna kultura. Sicer pa se iz takih jugosl. literatur samih vidi, kako vsaksebi, neenotno in brez vsakih zvez so se ustvarjale naše književnosti, ki niso nikdar rastle iz centralnega jugoslovanstva, ampak iz pokrajin in etničnih življenjskih sil. Ali se je mar iz srednjeveške srbske literature razvila dubrovniška renesansa in humanizem, in je iz njih pogl. Trubar? Sicer se pa dejstva ne dajo spreminjati, le različno jih je mogoče tolmačiti. Kar je enemu tragičen razlom celote, to je drugemu blagoslovljen začetek rasti nove individualnosti, novega bitja, ki mu je 'To Pan' določil, da živi do sodnjega dne, kot je rekel Prešeren; tembolj nege vreden, čimbolj je obstojanje celote bilo samo fiktivno, ali v tako neživljenjski oddaljenosti, da ni moglo toplo vplivati na žive kulturne klice. Če sta jugoslovanstvo in narodna pesem principa, iz katerih se more z gotovostjo sklepati na vsem enoten skupen kulturni razvoj, moremo nasprotno prav na osnovi teh samih principov priti do protivnih trditev: za Slovence namreč prav dobro vemo, v kakem razmerju so bili do prve ideje (Priateljave monografije); srbska narodna pesem pa se je smatrala vedno kot eksotični prevod in to danes mogoče bolj kot prej (Gradnik, Rehar). Če

»zajednička literatura obuhvata sve krajeve« (Poljanec), kakšen je Cankarjev vpliv na Čorovića, ali Stankovića na Kraigherja, in kako se je Župančič razvil iz Voj. Ilića kot se je Dučić? Ali pa je Rakić ušel v parnasizem iz odpora proti Aškercu? Kje v vsej srbski literaturi se nahaja pendant Pregljeveemu religioznemu baroku? — V taki, radi zunanje forme zamišljeni enotnosti, ni notranje rasti, to je medsebojnih duhovnih vplivov in reakcij, ki jih je vsak narodni organizem sam v sebi po zakonih nujne prirodnosti poln. V takem sistemu ni dinamike, je le statika ali pa še bolje — statistika, golo naštevanje rezultatov glede na primerjavo z duhovnimi dogajanci filozofsko literanega značaja, torej na nekaj, kar je izven jugoslovanske nacionalne opredelitve in torej proti osnovni zamisli takih književnih sintez. Resnično: zgodovino takih heterogenih sil je mogoče pisati samo kot del svetovne zgodovine, glede na določeno literarno smer na poljubnem teritoriju, ki je lahko večji ali manjši, homogen ali heterogen v pogledu etnične kompaktnosti. Tako je pravo bistvo tega primerjavnega načina pri kombiniranju več literatur v eno, le da gre pri naših poizkusih še za nekaj, kar se protivi tej osnovi: suponira se enotna kulturna homogenost, ki stvarno ne obstaja, je torej nepristna, ker ni resnična, je umišljena in ne organska. Tako Popović šteje v dobro Vrazu, da je prevzel za Slovence srbohrvaščino kot pismeni jezik, malo kasneje pa ga imenuje kot je treba »pohrvatnega Slovenca«, (kakor bi se zgodilo z vsemi Slovenci, da so mu sledili). Ves navdušen pa zaključuje svojo »jugoslovansko književnost«: »Jedinstvo će biti potpuno. Srbi, Hrvati, Slovenci imaće zajedničku književnost. Beograd Zagreb, Ljubljana sastavljaaće jednu istu književnu radnju... Uzmite samo kakva će biti materialna strana!... Uzmite i koliko će izlišnih pojedinačnih napora odjedanput prestati. Prevodnja književnost — da samo nju pomenemo — razvijala se do sada posebno za svaka od tri velike narodna skupine .. Od sada će, bolje uređjena, biti jedna za celinu našeg naroda. Sve će biti od sada bolje uređjeno i sve će ići više ka celini naroda...« Toda prav ta sijajni in nepričakovani razvoj naših (srbskih, hrvatskih in slovenskih) založb je ovrigel vso osnovo Popovićevega principov in potrdil, da »sve ide više ka celini naroda«, le da moramo narod razumeti v smislu kulturne avtonomije. Zato se vsiljuje vprašanje, ali naj za jugoslovansko primerjavno znanost prevzamemo način francoske komparativne literarne kritike (Lalier, Van Tingham) z metodo, kot sem jo navel zgoraj in kakor so jo prevzeli srbski učbeniki s svojo etatistično redakcijo, ali pa sledimo češki šoli prof. Horáka, ki predvideva za temo slovenskih primerjavnih studij (proti Máchalu, Brückneru, Wollmanu) samo raziskavanje dejanskih medsebojnih odvisnosti, ali pa vpliva oseb, ki so s svojo osebnostjo in delom posegli v razvoj več kulturnih vrednot. In tako sem zopet pri svojem začetku, da je nam že nujno potrebna monografija medsebojnih odnosov, pisanih na isti način in pod istimi vidiki, ki so vodilni n. pr. za češko-jugoslovanske stike prof. V. Burianu. Sicer pa naj se srbskohrvatski književni pojavi vestno spremljajo in beležijo kot duhovni pojavi naše najbližje in najsorodnejše kulturne enote, s katero nas veže v najtesnejšo zvezo enotna politična usoda. (Dalje)

Tine Debeljak